

"חשש משקר" "והודאת בעל דין" לענין חזרת הדין

ישראל לוי

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. מחלוקת רשב"ג וחכמים טעמם של חכמים לכתחילה ובדיעבד הבנת דברי רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן
- ג. קטן כגדול מחלוקת בגדרי בעל דין מחלוקת בחשש משקר והודאת בעל דין
- ד. סיכום

א. הקדמה

המשנה בסנהדרין¹ מתארת את השלב שאחרי הדיון המשפטי - חזרת הדין, לאחר שבמשניות הקודמות לה בפרק תוארו ההליכים הקדם-משפטיים, כגון: ברירת הדיינים, מי הם האנשים היכולים לשמש כדיינים וכעדים ותאור האופן בו מתנהל המשפט, מתארת משנתנו את השלב הבא, עד מתי יכול בעל הדין להביא ראיה לסתור את הדין:

" כל זמן שמביא ראיה - סותר את הדין. אמר לו: כל ראיות שיש לך - הבא מיכן עד שלשים יום, מצא בתוך שלשים יום - סותר, לאחר שלשים יום - אינו סותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים? אמר לו הבא עדים, ואמר: אין לי עדים. אמר: הבא ראיה, ואמר: אין לי ראיה. ולאחר זמן הביא ראיה, ומצא עדים - הרי זה אינו כלום. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים. לא היה יודע שיש לו ראיה, ומצא ראיה."

---

1. דף לא.

המשנה מביאה כלל לפיו בעל הדין יכול לסתור את הדין כל עוד יש לו ראייה חדשה: המשנה בהמשך דנה בשלושה מקרים היוצאים מן הכלל הזה: המקרה הראשון בו בית הדין קבע פרק זמן נתון של כשלושים יום בהם יכול הנתבע להביא הוכחה לטובתו, והנתבע בסוף השלושים אמר לא מצאתי עוד ראיות או עדים, ולאחר מכן חזר הנתבע והביא ראיה: לפי דעת רשב"ג בית הדין מקבל את התביעה ומחזיר את הדין, לעומתו חכמים קובעים כי במקרה זה הדין ישאר כפסק הראשון.

במקרה השני במשנה המצב הינו שונה במקצת: הדיינים שאלו באופן כללי את הנתבע האם יש לו בכלל עוד ראיות כל שהם או לחילופין עדים שעוד לא היו לפני בית הדין, והנתבע בעצמו הודה שאין לו עוד עדים או ראיות נוספות, ולאחר מכן חזר הנתבע והביא עדים או ראיה לטובתו. במקרה זה כמו במקרה הראשון, רשב"ג קובע כי הדין יחזור ומקבלים את ראיותיו: "מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה". חכמים לעומתו פוסקים כי לא מקבלים את ראיותיו והדין עומד בעינו.

המקרה השלישי בנגוד לשני האחרים במשנה אינו שנוי במחלוקת:

"ראה שמתחייב בדין ואמר: קרבו פלוני ופלוני ויעידוני, או

שהוציא ראיה מתחת פונדתו - הרי זה אינו כלום"

במקרה זה ישנו אלמנט מובהק של שקר, מעין דרמה משפטית מבוזמת היטב - בגלל חוסר האמינות שמשדר תרגיל זה גם רשב"ג יודה שלא יחזור הדין. בגמרא נפסקה הלכה כרשב"ג במקרה הראשון במשנה, ובמקרה השני נפסקה הלכה כחכמים.

במאמר זה ננסה להראות איך באים לידי בטוי החשש לשקר והודאת בעל הדין בדעות האמוראים על משנתנו, ובפירוש שנתנו הראשונים לדעות אלו.

ב. מחלוקת רשב"ג וחכמים

טעמים של חכמים

חכמים במשנתנו אינם מאמינים לאדם שהביא ראיתו ועדיו אחר הזמן הקצוב לו. הלכה נפסקה בגמרא כמותם לגבי המקרה השני במשנה:

"אמרו לו הבא עדים, ואמר אין לי עדים, אמרו הבא ראיה, ואמר

אין לי ראיה ולאחר זמן הביא ראיה ומצא עדים - הרי זה אינו

כלום. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים, לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה?!"

במקרה זה, בנגוד לרישא, היתה אמירה מפורשת של בעה"ד שאין לו ראיה. הראשונים נחלקו בהבנת דעת חכמים, מדוע הם אינם מוכנים שיחזור הדין אע"פ שהנתבע הביא ראיה.

רש"י על המשנה² אומר בפירוש כי חכמים חוששים שמא הראיה שהביא הינה שיקרית: "וחיישינן שמא זייף...". הנמוקי יוסף³ סובר גם כן כרש"י שהסיבה בגללה לא מאמינים חכמים לנתבע הינה "חשש משקר".

לעומתם המרדכי⁴ מבין כי מכיון שאמר הנתבע בפניו בי"ד שאין לו ראיה, הרי זה כאילו הודה בפניהם שאין לו עדים או ראיה, והודאת בעל דין כמאה עדים דמי:

"הואיל והודה מתחילה - הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ולא מצי מהדר ביה".

לכתחילה ובדיעבד

הגמרא פותחת בדברי רבה בר רב הונא על המקרה הראשון במשנה:

"אמר רבה בר רב הונא: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבה בר רב הונא: אין הלכה כדברי חכמים. פשיטא, כיון דאמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל - ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים! - מהו דתימא: הני מילי - לכתחילה, אבל דיעבד - שפיר דמי, קא משמע לן: דאי עביד - מהדרין ליה".

הראשונים דנים מהם אותם מקרים של "לכתחילה" ו"בדיעבד" המוזכרים בגמרא.

היד-רמ"ה⁵ מביא שתי לישנות בהבנת הגמרא:

במקרה, לפי הלישנא הראשונה, מדובר כאשר נתחייב הנתבע בב"ד, מפני שלא הביא ראיה תוך שלושים יום, ולאחר מכן, לפני שפרע חובו לתובע, הביא ראיה.

2. ד"ה "הרי זה אינו כלום".

3. ט ע"א בדפי האלפס, ד"ה "מתניי הבא ראיה...".

4. אות תשו, ד"ה "וז"ל תשובת הר"מ...".

5. ד"ה "פיסקא אמר רשב"ג... (הראשון).

לכתחילה נפסוק כרשב"ג ויחזור הדין. היתה לנו הוא אמינא בגמרא **שבדיעבד** אם פסקו כחכמים בטעות, כלומר: שלא קבלו את ראיתו שהביא לאחר שלושים ושילם, לא יחזור הדין. אולם ההוא אמינא הזו נדחתה - הדין חייב לחזור כרשב"ג. המקרה לפי הלישנא השניה שונה במקצת: מדובר כאשר נתחייב הנתבע בבי"ד והביא ראיה אחר שלושים יום.

לכתחילה אם הביא ראיתו לפני שפרע לתובע יחזור הדין כרשב"ג. אולם **בדיעבד** אם הביא הראיה רק אחרי שפרע כבר את חובו כיון שבצדק נפסק הדין כנגדו, היתה לנו הוא אמינא שלא נוציא את הממון מהתובע וישאר הדין, כחכמים. למסקנה גם במקרה זה חוזר הדין, כרשב"ג, ויוציאו את הממון מהתובע.

היד-רמ"ה מעדיף את התירוץ הראשון, שמסתדר טוב יותר בלשון הגמרא. בעה"מ⁶ חולק על היד-רמ"ה ומעדיף את הלישנא השניה דווקא. ניתן לתלות מחלוקת זו של היד-רמ"ה והרז"ה בסיבה לדחית הראיה: חשש משקר או הודאת בעל דין.

בלישנא הראשונה בה הביא הנתבע את הראיה לאחר שלושים: אין חשש משקר, מפני שלא הודה בכלום - אין כל טענה שעשויה להיות שיקרית. ולכן נפסקה הלכה כרשב"ג - חוזר הדין. בנגוד למקרה השני במשנה בו הנתבע הודה כי אין לו ראיה ושם יש חשש משקר, ולכן נפסקה הלכה כחכמים. גם לסוברים שטעמם של חכמים נעוץ בכלל "הודאת בעל דין כמאה עדים דמיי" אין במקרה זה, המובא ברישא, כל הודאה של הנתבע ולכן נפסק כרשב"ג וחוזר הדין.

בלישנא השניה בה כבר שילם הנתבע את חובו. תשלום החוב מהווה מעין גלוי דעת של הנתבע כי באמת אין לו עוד ראיות או עדים לטובתו אחרת היה מביא אותם קודם (אין מדובר בעדים ממדינת הים וכדומה, אלא בעדים הנמצאים כאן), ולכן לנמו"י, והיד-רמ"ה שסוברים שהסיבה בגללה נפסק כחכמים הינה **חשש משקר**, במקרה זה אכן יש חשש לשקר שהרי הנתבע גילה דעתו שאין לו ראיות ולכן במקרה זה לא נפסוק כרשב"ג אלא כחכמים, בדומה למקרה שהובא בסיפא של המשנה "ראה שמתחייב... הוציא ראיה מתחת לפונדתו - הרי זה אינו כלום". וכעת מובן מדוע מעדיף היד-רמ"ה את הלישנא הראשונה דווקא. אולם לדעת הרז"ה והמרדכי המבינים כי טעמם של חכמים הוא ב"הודאת בעל דין..." תשלום החוב אינו מהווה הודאה של בעל דין הן מהבחינה הפרוצדורלית של סדרי בית המשפט, והן בגלל

6. ט: בדפי האלפס, ד"ה הא קמ"ל.

שהתשלום אינו נעשה מרצונו המלא של הנתבע כי אם מחוסר ברירה שהרי נפסק הדין כנגדו. לכן יקבלו הרז"ה והמרדכי אף את הלישנא השניה, שהיא חידוש גדול יותר - שאף לאחר שפרע יפה כח רשב"ג להוציא ממון מחזקת התובע ושיחזור הדין אפילו שהפסק הראשוני היה מוצדק לאור הראיות שהיו אז בפני בי"ד.
 הטור⁷ פוסק בפירוש כמו המרדכי והרז"ה ומקבל את הלישנא השניה:
 "מי שנתחייב בדין ומצא אח"כ עדים או ראיה לזכותו מביא וסותר
 הדין אפילו אחר כמה ימים אפילו אם פרע כבר".

הבנת דברי רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן

אומרת הגמרא⁸:

"...כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן: לעולם מביא ראיה וסותר, עד שישתתם טענותיו, ויאמרו לו: הבא עדים! ואומר: אין לי עדים! הבא ראיה! ואומר: אין לי ראיה. אבל באו עדים ממדינת הים, או שהיתה דיסקיאה של אביו מופקדת ביד אחר - הרי זה מביא ראיה וסותר".

הראשונים מתחבטים בהבנת דברי רבי יוחנן, מה ההבדל בין הרישא לסיפא של דבריו, הגורר בעקבותיו פסק שונה בהחזרת הדין.
 היד-רמ"ה⁹ מביא שתי אפשרויות בהבנת דברי רבי יוחנן:
 לפי הלישנא הראשונה מבין היד-רמ"ה כי ההבדל בין שני המקרים בדברי ר"י הוא בעדים ובראיה: במקרה הראשון העדים והראיה שנמצאו במקום העדות - היה לו לבעל הדין לדעת עליהם מראש. עכשיו שאחר להביאם לבית הדין קיים **חשש משקר**, כלומר אנו חוששים שאלו עדי שקר אחרת היה מביאם כבר קודם. לעומת זאת, במקרה השני העדים באו ממדינת הים, והשטר היה מופקד בידי מישהו אחר - לא היה מחויב המציאות שידע בעל הדין על הראיה, ולכן אין חשש שעדים אלו, או ראיה זו שיקריים.

בלישנא השניה מסביר היד-רמ"ה כי ההבדל העיקרי בין שני המקרים הוא בסוג הטענה שטוען בעל הדין: במקרה הראשון נסתתמו טענותיו, דהיינו: אמר בפירוש שאין לו עוד עדים או ראיה, ולכן לא נקבל עדים וראיה שיביא מעכשיו. לעומת

7. חושן משפט סימן כ

8. דף לא.:

9. ד"ה "אלא כי אתא...".

המקרה השני המדבר בטענה שונה של בעל הדין: לא מצאתי, כלומר לא נסתמו טענותיו לגמרי שהרי דברים שלא יכול היה למצוא אז, כגון עדים במדינת הים, יכול בעל הדין להביאם עכשיו.

את הלישנא השניה הבין היד-רמ"ה כעוסקת ג"כ בחשש משקר¹⁰: כשאמר "אין לי עדים או ראיה בפירוש", הרי כשהביא עכשיו ראיה וסותר את דבריו הקודמים אנו חוששים שאלו עדי שקר. אולם במקרה השני שאמר "לא מצאתי" והביא עדים ממדינת הים שלא היה בידו למוצאם קודם לכן, עדיין אין בדבריו חשש לשקר ולכן נחזיר את הדין.

לעומת זאת ניתן להבין את הלישנא השניה לפי הכלל של הודאת בעל דין: כאשר הודה בעל הדין במקרה הראשון שאין לו כל ראיה נוספת, ממילא הודאה זו כמאה עדים דמי ולא יחזור הדין. אולם במקרה השני כשאמר שלא מצא הרי כשהביא עדים ממדינת הים לא נסתרה הודאתו הראשונית, ולכן יחזור הדין. הנמו"י¹¹, שסובר שטעמם של חכמים נעוץ בחשש לשקר, הסביר את רבי יוחנן כלישנא הראשונה דווקא.

לעומתו הטור¹² פסק בענין זה כהבנה השניה בלישנא השניה, דהיינו: במקרה בו בעל הדין אמר במפורש שאין לו כל ראיה נוספת, הן כאן והן בכל מקום אחר - לא יחזור הדין, אפי' יגיעו עדים ממדינת הים. אך אם אמר בסתמא שאין לו, או שלא מצא - יחזור הדין אם יביא עדים ממדינת הים.

ג. קטן כגדול

בגמרא מובא מקרה עליו מסכימים כל הצדדים, הן רשב"ג והן חכמים שיחזור הדין¹³:

"ההוא ינוקא דתבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן. אמר ליה: אית לך סהדי? אמר ליה: לא. אית לך ראיה? אמר ליה: לא. חייביה רב נחמן. הוה קא בכי ואזיל. שמעוהו הנך אינשי, אמרו ליה: אנן ידעינן במילי דאבוך. אמר רב נחמן: בהא אפילו רבנן מודו, דינוקא במילי דאבוה לא ידע".

10. לשיטתו כפי שהוסברה קודם.

11. דף ט: מדפי האלפס, ד"ה "כי אתא".

12. חו"מ סי' כ סע' א.

13. מובא בדף לא ע"א.

יש להבין מהו הגדר הזה של ינוקא שאינו יודע בעסקי אביו, ולפי זה יובן מדוע חכמים מסכימים במקרה זה לרשב"ג, בשאלה זו ישנם שלושה דעות:

א. הרא"ש¹⁴ והתוס'¹⁵ מבינים שינוקא הינו קטן ממש עכשיו כאשר הוא נידון על עסקי אביו. הבנה זו בעיתית במקצת: כיצד יתכן ובי"ד ישפוט קטן שאינו בר-דעת? לשאלה זו יש לתוס' ולרא"ש מספר תירוצים:

תירוץ אחד מובא בהגהות אושר"י¹⁶ בשם ריב"ן שהקטן אצלנו הינו בר-דעת ולכן אפשר לדון אותו אע"פ שלא מלאו לו שלש עשרה ויום. הריב"ן הולך עם שיטה זו להלכה: כל קטן היודע בטיב משא ומתן, נזקקים לדינו, לקבל עדים ולהוציא מידו.

התוס' מסביר שכאן מדובר במקרה של שטר העומד לפרעון ומכיון שאפשר לקיים את השטר אף ללא נוכחות בעל הדין, אפשר לדון בשטר היוצא על אביו של הקטן אע"פ שקטן כמאן דליתיה דמי.

תי' נוסף המובא בתוס' מסביר כי המצב כאן אינו לכתחילה כי אם בדיעבד. מכיון שמדובר בנכסי יתומים ישנו אילוף מסוים כפי שמשתקף בגמרא בערכין¹⁷:

"אמר רב נחמן: מרישא לא הוה מיזדקינא לנכסי יתמי, כיון דשמענא להא דרב הונא חברין משמיה דרב: יתמי דאכלי דלא דידהו ליזלו בתר שיבקייהו, מכאן ואילך מיזדקנא."

כלומר: מכיון שיש עיוות מסוים כאשר אין אפשרות לדון את היתומים והם אוכלים מנכסים השנויים במחלוקת עדיף להעמידם בדין מאשר שיאכלו מנכסים שאינם שלהם ויסתכנו בנפשם.

ב. לעומתם ישנו ה"ר מאיר שהובא ברא"ש¹⁴ וכמותו פסק הרמב"ם¹⁸ מכיון שא"א להעמיד כלל קטן בדין מדובר כאן במקרה שהיה קטן כשמת אביו והגדיל לפני שעמד בדין. כמו שהרמב"ם מדגיש דווקא אחר שהגדיל:

"אבל יורש שהוא קטן כשמת מורישו ובאו עליו טענות מחמת מורישו אחר שהגדיל ואמר אין לי עדים ואין לי ראיה ואחר שיצא

---

14. אות לו, ד"ה "ההוא ינוקא".

15. ד"ה "רב נחמן".

16. על אות לו, ד"ה "ופירש ר"ח".

17. ערכין דף כב. ע"א

18. הלי סנהדרין פ"ז ה"ט.

מבית דין חייב אמרו לו אחרים אנו יודעים לאביך עדות שתסתור בה דין זה, או אמר לו אחד מורישך הפקיד ראייה זו, הרי זה מביא מיד וסותר שאין היורש קטן יודע כל ראיות מורישו".
 ג. דעה נוספת המובאת בר"ן¹⁹ וברבינו יונה²⁰ טוענת כי אין לדייק מלשון הגמרא שינוקא הינו קטן דווקא, אלא כל שאינו יודע במילי דאבוה נחשב ינוקא ויחזור הדין, אפילו היה גדול כשנפטר אביו. כפי שכותב רבינו יונה:
 "ומשמע דהאי קטן דקתני לאו דווקא אלא הוא הדין לגדול, דלגבי מילי דאבוה קטן הוא".

אפשר אולי להסביר כי הר"ן והר"י למדו כלל זה מן הג"מ בשבועות²¹:
 "...דתניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו, כיצד? אמר לו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס - הרי זה נשבע, וזהו שנשבע על טענת עצמו; וחכ"א: אינו אלא כמשיב אבידה ופטור. ור' אליעזר בן יעקב לית ליה משיב אבידה פטור?
 אמר רב: בשטענו קטן. קטן, והאמרת: אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן! לעולם גדול, ואמאי קרו ליה קטן? דלגבי מילי דאבוה קטן הוא."

ניתן להבין מחלוקת משולשת זו בשני אופנים:

מחלוקת בגדרי בעל דין

נתן לחלק לשתי שיטות עקריות בגדרי בעל הדין:

הרא"ש והתוס' סוברים כי הגדרת בעל דין הינה הגדרה שרירותית, כאשר הגורם הקובע הוא גילו של בעל הדין: קטן אינו יכול לשמש בכל מקרה כבעל דין לכתחילה, ומכיון שהוא אינו בעל דין חוקי יחזור הדין במקרה ונמצאה ראייה חדשה לזכותו. אך בגדול שהועמד לדין בכל מקרה לא יחזור הדין לאחר פסק דין.
 לעומתו הרמב"ם ורבינו יונה מבינים כי הגדרת בעל דין אינה אוביקטיבית כי אם סוביקטיבית כפופה למידת ההבנה של בעל הדין בנושא הנידון. מחלוקתם הינה במציאות האם אדם יודע במילי דאביו או לא.

19. דף לא, ד"ה "ההוא ינוקא".

20. דף לא, ד"ה "בהא אפילו רבן מודו".

21. דף מב ע"ב "דתניא רבי אליעזר ..."

הרמב"ם ור"מ סוברים שמכיון שהאב נפטר בעוד הבן קטן אין הוא יודע במילי דאביו, ולא מוטל עליו לחקור בנושא זה. ולכן אף שהגדיל ועמד בדין הוא אינו נחשב לבר דעת בנושא זה ולפיכך יחזור הדין. אולם אדם שהגדיל ממילא יודע במילי דאביו, ואם אביו נפטר הרי אפשר להעמידו בדין לכתחילה על עסקי אביו, והדין לא יחזור.

רבינו יונה והר"ן סוברים כי אדם אינו יודע במילי דאביו אפילו אחר שהגדיל, ולכן אפילו נפטר אביו אחרי שהגדיל אין הוא נחשב בר-דעת בנושא זה, והדין יחזור אם הביא ראיה חדשה.

מחלוקת בחשש משקר והודאת בעל דין

אפשר להעמיד את הדעות שהובאו לעיל במחלוקת של חשש משקר והודאת בעל דין. העמדה זו תגרור חלוקה שונה של הדעות:

הר"ן ורבינו יונה חוששים לשקר ולכן נקבל את הראיה או העדים שהובאו מכיון שאין כאן **חשש משקר**, כפי שמסביר זאת המרדכי²² שצריך היורש להביא עדים על הראיה שאכן היא לא היתה ברשותו בשעת הדיון ורק עכשיו הובאה לידו, שבמקרה כזה מוכח כי טענתו אינה שיקרית, ומכיון שאין חשש לשקר - יחזור הדין.

לעומתם הרא"ש התוס' והרמב"ם מבינים כי הטעם תלוי בהסבר הכלל "**הודאת בעל דין**":

התוס' מבין כי הודאת בעל דין הינה התחיבות, כפי שנלמד מדברי התוס' בכתובות²³:

"דכיון דכותב סתמא שיהיו כל נכסיו אחראין למה לא **נתחייב**, הרי הודה שיש לו נכסים, ואע"פ שאנו יודעים שאין לו - הודאת בעל דין כמאה עדים דמי".

מדבריו מובן כי הודאת בעל דין הינה התחיבות שלו על הדבר, והודאתו תופסת אף אם אנו יודעים בברור שאין לדבריו כסוי במציאות. כך גם במקרה שלנו: אם יעמוד היורש בדין כאשר הוא גדול, ממילא כשיודה שאין לו ראיה - תתפוס הודאתו אפ"י יהיו עדים ממדינת הים שלא היה לו לדעת עליהם. ולכן חייבים אנו לומר שהיורש העומד בדין הינו קטן שהודאתו לא תופסת לכתחילה ולכן חוזר הדין.

22. אות תשו, ד"ה "פ"י נתנו לו פס"ד".

23. דף נד, ד"ה "אף על פי", בתי השני שם. התוספות עונה לשאלה איך אנו מקבלים כתובה של אדם צעיר המתחייב לסכום גבוה בכתובה ביודענו כי אין לו כרגע ולו פרוטה אחת משלו.

בניגוד לדעת התוס', הרא"ש וכן הר"מ והרמב"ם מבינים כי הודאת בעל דין הינה גדר בנאמנות²⁴ ולכן תתפוס ההודאה רק בדבר שבידו של המודה לדעת, אולם בין הרא"ש לרמב"ם ישנה מחלוקת במציאות, האם גדול יודע במילי דאביו, כאשר אביו מת כשהיה קטן: לדעת הרא"ש סביר להניח שכאשר יתבעו אותו לדין הוא יברר את "מילי דאביו", ולכן ניתן להעמידו לדין והדין לא יחזור, ובגלל זה חייב הנתבע להיות קטן אף כשעומד לדין, שאז באמת לא יודע במילי דאביו. אולם לדעת הרמב"ם, אם נפטר אביו בעודו קטן - אין הוא יודע במילי דאביו, ואפילו יעמוד בדין כשהגדיל לא תתפוס הודאתו, שהרי אין לה כסוי מצד היורש, ומכיון שההודאה אינה תופסת יכול הדין לחזור אף ביורש גדול שהועמד בדין. אולם אם אביו נפטר משהגדיל הרי בעל הדין יודע במילי דאביו, ולהודאתו יש כסוי פוטנציאלי במציאות והיא תתפוס לכתחילה, והדין לא יחזור.

הטור⁷ פסק כדעת הרא"ש כפי שמוכן מדבריו:

"ודוקא בגדול הוא שאינו יכול לסתור הדין אחר שאמרו לו הבא ראיה ואמר אין לי, אבל קטן אפילו בכי האי גוונא יכול לסתור הדין דמה שאמר אין לי ראיה מפני שלא ידע בעניני אביו ואחר כך מצא... וא"א הרא"ש ז"ל כתב דוקא בבא לבי"ד כשהוא קטן אבל אם הוא גדול בשעת העמדתו בדין ודאי אמרינן או ידע קודם בואו לדין או חוקר אחר שתבעו לדין כיון דבר דעת הוא ודינו כאחר".

השו"ע נוקט להלכה דוקא את שיטת הרמב"ם²⁵:

"אבל יורש שהיה קטן כשמת מורישו, ובאו עליו טענות מחמת מורישו אחר שהגדיל, ואמר: אין לי עדים ואין לי ראיה, ואחר שיצא מבית דין חייב אמרו לו אחרים: אנו יודעים לאביך עדות שתסתור בה דין זה, או שאמר ליה אחר: מורישך הפקיד ראיה זו, הרי זה מביא מיד וסותר, שאין היורש קטן יודע כל ראיות מורישו".

24. עיי חילוק זה בהרחבה בקצוה"ח סי' לדי' ס"ק ד. ואכמ"ל.

25. שולחן ערוך חושן משפט סימן כ.

ד. סיכום

במאמר זה ראינו כיצד המחלוקת הבסיסית של חשש משקר מול הודאת בעל דין עוברת כחוט השני לאורך כל הסוגיא.

ראינו כי חכמים מסרבים להחזיר את הדין אע"פ שמצא ראייה: או מהחשש לשקר שיש בראיה זו שצצה לה עכשיו, או מפני שהודה כבר שאין לו ראייה ולכן לא יכול לחזור בו מדבורו.

ראינו כי החוששים לשקר מבינים כי החזרת הדין ע"י מציאת ראייה מוגבל לכך שעדיין לא שילם בדין את הממון. אולם אם הוצא ממנו הממון ע"י בי"ד לפני שהביא הראיה הרי שיש כאן חשש לשקר ולא יחזור הדין. אך התולים את טעמם של חכמים בהודאת בעל דין - הרי שכל זמן שלא הודה ממש בפני בי"ד שאין לו ראייה, אע"פ ששילם ע"פ בי"ד יחזור הדין ויוציאו הממון מהתובע.

נפקא מינא נוספת בין השיטות מצאנו בהבנת דברי רבי יוחנן, כאשר הביא ראייה מאוחרת, אולם מוכח בעליל שלא היתה טענה זו ברשותו בשעת הדין: החוששים לשקר יקבלו ראייה זו ויחזירו את הדין, מפני שכאן אין חשש לשקר. אולם הרואים את שורש המחלוקת בהודאת בעל דין יתלו את החזרה מפסק הדין בטענה שטען הנתבע בפני השופטים: אם סתם טענותיו והודה בפה מלא שאין לו כל ראייה ועדים בשום מקום - הרי שלא יוכל לחזור בו מדבריו וראיה חדשה זו שבאה, אפי' ממדינת הים, לא תתקבל. אך אם לא סתם טענותיו ואמר בסתמא שלא מצא הרי שלא התכוון לעדים שכאלה הבאים ממדינת הים, שלא היה בידו למוצאם בשעת הדין, ולכן עדותם תתקבל.

מצאנו חילוק גם בין הסוברים שטעמם של חכמים נעוץ בהודאת בעל דין: הסוברים כי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי מפני שזו התחייבות של המודה, הרי שהתחייבות זו תופסת בכל מצב, ולכן כדי שיחזור הדין אע"פ שהודה צריכה ההודאה להיות ע"י בעל דין לא חוקי, דהיינו קטן, שאז הודאתו לא תופסת. אולם יש הסוברים כי הודאת בעל דין הינה סוג של נאמנות שתתפוס רק בדברים שיש למודה הבנה ונאמנות בהם. ובדעה זו נחלקו האם מכיון שיתום שהיה קטן כשמת אביו אינו יודע בעסקי אביו והוא לא נאמן עליהם אף שהגדיל, ולכן הודאתו אינה תופסת ויחזור הדין למרות שהודה שאין לו ראייה משהגדיל. או מאידך גיסא כשהגדיל היתום ויתבעוהו לדין, הוא יברר כבר את עסקי אביו וידע בהם וכך יוכלו להעמידו לדין והודאתו תהיה הודאה, ובנובע מכך יחזור הדין רק כאשר הנתבע יעמוד בדין בעודו קטן שאז אינו יודע במילי דאביו.

מול שתי שיטות אלו עומדים החוששים לשקר להם אין נפקא מינא לגיל הנתבע. הגורם שיקבע אם יחזור הדין אם לאו הינו האם יש חשש סביר לשקר בעדים או בראיות: אם יש חשש לשקר לא יחזור הדין, אולם אם מוכח שלא ידע בעל הדין מראיות אלו קודם ממילא אין חשש לשקר יחזור הדין אף בגדול.

הטור לשיטתו הולך לאורך הסוגיות ע"פ הכלל של הודאת בעל דין, כשהוא מבין כלל זה כנאמנות של הנתבע, התופסת רק במיקרים בהם יש לתובע הבנה. ובנוגע לקטן הטור מבין כמו הרא"ש שכאשר הגדיל הוא יודע במילי דאביו ולכן רק בקטן כשעומד לדין יחזור הדין.

הרמב"ם הלך עם הטור לענין הודאת בעל דין, אולם הבין כי קטן שהגדיל אינו יודע במילי דאביו ולכן יחזור הדין אף בקטן שהגדיל. השו"ע נקט להלכה כשיטת הרמב"ם.